
РЕЦЕНЗИИ

ЦЕННО ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА НЕСМЕНЯЕМОСТТА НА СЪДИИТЕ И ПРОКУРОРИТЕ В БЪЛГАРИЯ ДО 1944 ГОДИНА

*Любомир Огнянов**

В края на 2019 г. с подкрепата на Фондация „Америка за България“ Съюзът на съдиите в България издаде книгата на доц. д. и. н. Евгени Йочев „Несменяемостта на съдиите и прокурорите (1879–1944)“. Научен редактор на обемния труд от 535 страници е Даниела Доковска, а графичното оформление е дело на Кирил Златков.

Книгата на Евгени Йочев е посветена на един изключително важен и актуален за правната и историческата наука проблем – утвърждаването и прилагането на статута на несменяемост на българските магистрати в периода от приемането на Търновската конституция през 1879 г. до политическата промяна през 1944 г. Тя дава възможност да се открият редица специфични черти на българската следосвобожденска съдебна система и да се направят поучителни изводи за съвременното правораздаване у нас.

Изворовата база на този научен труд е богата и разнообразна. Авторът е проучил огромен архивен материал от фондовете на Централния държавен архив, Българския исторически архив при Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и Научния архив на Българската академия на науките. На научен анализ са подложени и десетки публикувани документи, статистически издания, периодичен печат, дневници и спомени.

От задълбочения историографски преглед на публикациите по темата от прависти и историци, направен в увода на книгата, е

* Професор, доктор на историческите науки.

ясно, че в историко-правната литература няма друго цялостно изследване по разглежданата проблематика. В тази широка интердисциплинарна тема авторът се е ориентирал главно към нейните исторически аспекти – възникването и развитието на идеята за въвеждане и утвърждаване на принципа за несменяемост на съдиите и прокурорите, политиката на отделните български правителства при законодателното уреждане на тази материя, отношението на политическите партии към практическата реализация на този принцип, позициите на професионалните организации на юристите по статута на магистратите в страната и други.

В изложението на книгата Евгени Йочев изхожда от конституционните постановки за разделението на властите в Третата българска държава (законодателна, изпълнителна и съдебна) и от практическото приложение на тези постановки. Той подчертава, че Търновската конституция определя съдебната власт като самостоятелна и независима, но не посочва основните принципи, върху които тази власт се изгражда и които гарантират независимостта на магистратите. Нейният член 13 гласи: „Съдебната власт във всичката нейна ширина принадлежи на съдебните места и лица, които действат от името на княза. Отношенията на княза към тях места и лица се определят чрез особени наредби“. Този текст от Конституцията показва, първо, че бъдещото устройство на съдебната система в страната се предоставя на законодателната власт, и второ, че в нея няма изрично изискване за несменяемост на магистратите. Авторът правилно отбелязва, че при промените в Търновската конституция, направени през 1893 и 1911 г., този текст е запазен в същия вид, защото устройва политическите партии в страната, които, когато са на власт, изменят и допълват съдоустройствените закони съобразно своите политически виждания и интереси и в зависимост от конкретната политическа ситуация.

Едно от основните постижения на Евгени Йочев в книгата е обосновката на статута на несменяемостта като основополагащ принцип на съдебното устройство. На редица места в нея е изтъкнато, че несменяемостта на съдиите и прокурорите е обусловена и произтича от разделението на властите и че тя е едно от условията за гарантиране на самостоятелността и независимостта на

съдебната система. Авторът разглежда несменяемостта като същностна черта в развитието на съдебната система, която осигурява независимостта на магистратите от изпълнителната власт. Той сочи, че този принцип е тясно свързан и с принципа на неприкосновеността и че те са в основата на правния статус на магистратите и в развитието на българското правосъдие. От друга страна, за автора несменяемостта е важна част от идейната и политическата борба в сферата на съдоустройството и отражение на политиката на отделните партии в тази област. Той доказва, че въвеждането и утвърждаването на несменяемостта на съдиите и прокурорите в българското законодателство е дълъг и противоречив процес, който обхваща няколко десетилетия от новата ни история.

Пълно и аргументирано в книгата е разкрит и обоснован българският модел на прилагане на принципа на несменяемостта на магистратите през целия разглеждан период (от 1879 до 1944 г.). Авторът обобщава, че това е модел на условна, частична и поетапна несменяемост, който е съобразен както с някои от европейските практики, така и със специфичните условия в България, и особено – със състоянието на самата съдебна система. Същевременно този модел е резултат на политическа целесъобразност и натиск от страна на правната общност в страната, като първо обхваща съдиите и на много по-късен етап – и прокурорите. Що се отнася до външните влияния, в изследването се поддържа твърдението, че до 1910 г. се следва руският модел на съдоустройство, а след това – западноевропейският (на Италия и Франция).

Много изчерпателно в работата е разкрито законодателното уреждане на статута на несменяемост на българските магистрати. С много подробен фактологически материал авторът се спира на законите за устройство на съдилищата (от 1880, 1883, 1899 и 1926 г.), на техните изменения и допълнения (от 1899, 1910, 1911, 1914, 1917 и 1922 г.), на законопроектите за устройство на съдилищата от 1895 и 1897 г. (невнесени за обсъждане в пленарната зала), на Наредбата-закон за устройството на съдилищата от 1934 г. и нейните изменения и допълнения от 1935, 1936, 1941 и 1943 г. Авторът проследява всички съществуващи варианти на постепенното разширяване на несменяемостта на съдиите от 1880

до 1943 г. и на възприемането на принципа на несменяемост на прокурорите след 1934 г., за да стигне до обобщаващия извод, че съгласно законовото положение от 1 април 1943 г. всички съдии и прокурори в България, прослужили най-малко 3 години на редовна съдийска и прокурорска длъжност, стават несменяеми. Изключителна заслуга на автора е, че е разкрил този законодателен процес в неговата пълнота – подготовката на законопроектите от специалните юридически комисии, обсъждането им в Министерския съвет и Народното събрание и тяхното окончателно приемане от парламента.

Важен момент в книгата е изясняването на идейните възгледи на политическите партии по въпроса за правораздаването в страната. Показана е еволюцията във вижданията на основните политически сили в България (Народната партия, Либералната партия, Демократическата партия, БЗНС, Демократическия сговор и др.) по проблема за въвеждането и прилагането на статута на несменяемост на магистратите. Изтъкната е характерната за българската действителност в края на XIX и през първата половина на XX век политическа партизанщина във връзка с това настоятелно искане на правната общност. На основата на анализа на партийните програми и на някои предизборни партийни документи авторът заключава, че текстът за независимост на съдебната система заема централно място в тях, но когато станат управляващи, политическите партии променят своите позиции, като се стремят да поставят правораздаването в своя зависимост. Затова напълно отрицателно се посреща от тях идеята несменяемостта на съдиите да е валидна от деня на назначаването им на длъжност.

С голяма точност и изчерпателност се отличава анализът на Евгени Йочев на отношението на професионалните организации на юристите към законите и законопроектите за устройство на съдилищата. Прецизна е и неговата оценка на решенията на общите събрания на Съюза на българските съдии, Съюза на българските адвокати и Събора на българските правници, в които неизменно фигурират исканията за независимост на съдебната система, несменяемост на съдиите и прокурорите и подобряване на условията на тяхната работа. Убедителна е и тезата на автора за

постоянния и неизбежен сблъсък между правната общност в страната и управляващите политически сили по основните въпроси на българското съдоустройство.

Специално място в разработката на Евгени Йочев е отделено и на ролята на министрите на правосъдието за утвърждаването на статута на несменяемост на българските магистрати. За автора няма съмнение, че именно чрез министрите на правосъдието изпълнителната власт осъществява общия надзор над съдебните места и лица и упражнява политически контрол над цялата съдебна власт.

Трудът на Евгени Йочев има характер на задълбочено правно-историческо изследване и съвсем заслужено през 2013 г. на автора бе присъдена научната степен „доктор на историческите науки“ за дисертация на същата тема.

Книгата в настоящия вариант е основно преработено и допълнено издание на дисертацията. Тя се отличава с ясни позиции на автора по разглежданите правни и исторически въпроси. Неговият език и стил в изложението са на високо равнище. Няма съмнение, че изследването на доц. д. и. н. Евгени Йочев ще предизвика определен интерес не само сред специалистите по история на българската държава и право, студентите от правните специалности в университетите, практикуващите съдии, прокурори, следователи и адвокати, но и сред по-широки кръгове на българската общественост.